

УДК 336.5: 364.027

Бадовська І.С., аспірант

Державна навчально-наукова установа

"Академія фінансового управління"

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗПОДІЛУ БЮДЖЕТНИХ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ

Проведено дослідження щодо впливу бюджетних соціальних витрат на рівень добробуту та бідності населення в Україні та європейських країнах. Проаналізовано причини неефективності соціальних витрат кризь призму нерівності в розподілі загального суспільного доходу. Здійснено розрахунки коефіцієнту Джині класичним та альтернативним методом. У процесі дослідження було розкладено коефіцієнт Джині за компонентами доходу, що дозволило виявити соціальні трансферти, які концентруються у високодоходних групах населення та призводять до нераціонального використання державних фінансових ресурсів.

К л ю ч о в і с л о в а : бюджетні соціальні витатки, державна соціальна підтримка, соціальні пільги, ефективність витрат, коефіцієнт Джині, бідність, добробут.

J E L : H53, I38

У сучасному суспільстві соціальна функція держави полягає в забезпеченні суспільних соціальних потреб і реалізується в розподіленні наявних фінансових ресурсів на користь тих, хто потребує підтримки. В умовах обмежених бюджетних можливостей виконання державою своїх зобов'язань прямо залежить від того, наскільки ефективно й результативно спрямовуються витатки. Циклічні кризові явища в глобальній економіці зумовлюють зміну ставлення до ефективності розподілу бюджетних коштів. У вимірі євроінтеграційних прагнень України отримання конкретних соціальних результатів від перерозподілу ресурсів соціального спрямування стає надзвичайно важливим завданням і обумовлює **актуальність нашого дослідження**.

На мікрорівні соціальний ефект від державної підтримки населення полягає в полегшенні становища адресата, до якого в кінцевому результаті надходять кошти. Стосовно ж макрорівня соціальні результати повинні відображатися у вимірі зниження загальної нерівності та показників бідності в суспільстві.

Мета нашого дослідження полягає у багатовекторному аналізі каналів перерозподілу бюджетних соціальних витрат та виявленні тих із них, які використовуються неефективно та не забезпечують бажаних соціальних результатів.

Досліджуючи ці питання в нашій країні, вважаємо за необхідне враховувати вектор її євроінтеграційних прагнень, оскільки реформи мають відбуватися саме в цьому напрямі. На сьогодні очевидно, що в Україні бюджетні витатки соціального спрямування не зумовлюють такий ефект, як в європейських країнах. Дослідження глибинних причин цього факту, на нашу думку, є необхідним кроком для досягнення мети нашого дослідження.

Зважаючи на принцип, що фінансування соціальної сфери за рахунок бюджетних ресурсів має прямо корелювати з ефективністю економіки, доцільно буде порівнювати розмір бюджетних витатків на цілі соціального захисту в Україні та країнах Європи, використовуючи показник частки соціальних бюджетних витрат у ВВП. Цей показник визначається діленням абсолютного значення соціальних бюджетних витрат на ВВП і вимірюється у відсотках.

Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) для співставлення зазначеного показника використовує методологію ESSPROS (Європейської системи інтегрованої статистики соціального захисту) [1]. Натомість вітчизняна бюджетна класифікація побудована таким чином, що стаття "Соціальний захист та соціальне забезпечення" не охоплює реальний обсяг видатків, які здійснюються з метою соціального захисту. Для уніфікації статистичної інформації в цьому питанні Державний комітет статистики України (далі – ДКСУ) публікує статистичний бюлетень "Національні рахунки соціального захисту". Використовуючи методологію ESSPROS, ДКСУ до загального обсягу бюджетних видатків на соціальний захист в Україні включає:

- видаткову статтю "Соціальний захист та соціальне забезпечення";
- видатки на охорону здоров'я;
- видатки на програми житлового будівництва і забезпечення житлом (фінансуються за рахунок державного та місцевих бюджетів);
- видатки загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок тимчасової втрати працездатності, на випадок безробіття та від нещасних випадків на виробництві [2, с. 11–12].

Таким чином, бюджетні видатки, спрямовані на соціальний захист (з урахуванням усіх джерел надходжень і видатків) за методологією ESSPROS розглянемо в табл. 1.

Таблиця 1

**Динаміка видатків на соціальний захист в Україні
(за методологією ESSPROS), млн грн**

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загальні видатки на соціальний захист, у т.ч.	151520,97	214214,86	240189,83	283500,49	312371,94	350363,30
Адміністративні затрати	2584,96	3879,29	3679,23	4250,92	4459,95	4590,34
Інші видатки	939,21	1272,46	1221,21	1653,44	1756,71	1879,72

Джерело: складено автором на основі: Національні рахунки соціального захисту (НРСЗ) України у 2012 р. Статистичний бюлетень ДКСУ [Електронний ресурс] / ДКСУ. – К., 2013. – С. 12. – Доступний з : <http://ukrstat.gov.ua>.

Єдині методологічні підходи в підрахунку обсягу витрат на соціальний захист (табл. 1) дають можливість порівнювати цей показник з європейськими країнами. Загальноновизнаним на міжнародному рівні кількісним показником для порівняння видатків у соціальній сфері є частка бюджетних соціальних витрат у ВВП. Беручи до уваги міжнародну практику, порівняємо цей показник для України з країнами ОЕСР, виключаючи ті з них, які за культурним, економічним та політичним устроєм не є наближеними до України і не становлять стратегічного інтересу з точки зору запозичення досвіду в реформуванні фінансів соціальної сфери (Чилі, Ірландія, Фінляндія, Ісландія, Ізраїль, Японія, Корея, Мексика, Нова Зеландія). Разом із тим ефективність бюджетних соціальних видатків, очевидно, потрібно досліджувати у площині якісної зміни добробуту суспільства. На сьогодні в світі не існує єдиної методики чи конкретного показника оцінки ефективності бюджетних видатків.

У цьому напрямі можна використати доробок Європейської комісії, розглянувши документ "Ефективність і дієвість соціальних витрат. Досягнення та проблеми". Автори цього документу розділяють поняття ефективності та дієвості соціальних видатків, яка, на їхній погляд, показує, якою мірою їхній розподіл наближає бажаний соціальний результат. Наприклад, якщо без державних інтервенцій рівень бідності в умовах ринку становить 30%, дієвість вимірює ступінь зниження цього показника завдяки державному втручанням. Ефективність, на думку авторів, може бути визначена за кількістю витрачених ресурсів на шляху до бажаного результату. Тобто чим менше ресурсів витрачається для покращення соціального результату, тим ефективніше розподіляються видатки [3].

Беручи зазначений документ до уваги, критерієм соціального результату оберемо рівень добробуту в суспільстві, для визначення якого використаємо інтегральний

показник. Висновки щодо загальної картини добробуту населення в країні можна отримати, досліджуючи такі індикатори, як рівень бідності, валовий національний дохід на душу населення, рівень життя населення, середню тривалість життя, доступ до освіти та охорони здоров'я. На міжнародному рівні інтегральним показником, що включає перелічені компоненти, є індекс людського розвитку (ІРЛ). Цей показник щороку розраховується ООН, і в науковій практиці є індикатором для зіставлення рівня життя людей у різних країнах.

Таким чином, порівнявши частку соціальних бюджетних витрат у ВВП, котра характеризує кількісний вимір соціальних витрат, та ІЛР, що характеризує якісний рівень добробуту суспільства, спробуємо визначити, чи існує між ними взаємозв'язок. Адже виявлення оптимальної частки бюджетних соціальних витрат у ВВП, яка дозволяє отримати максимально високий соціальний ефект, сьогодні є дуже актуальним питанням.

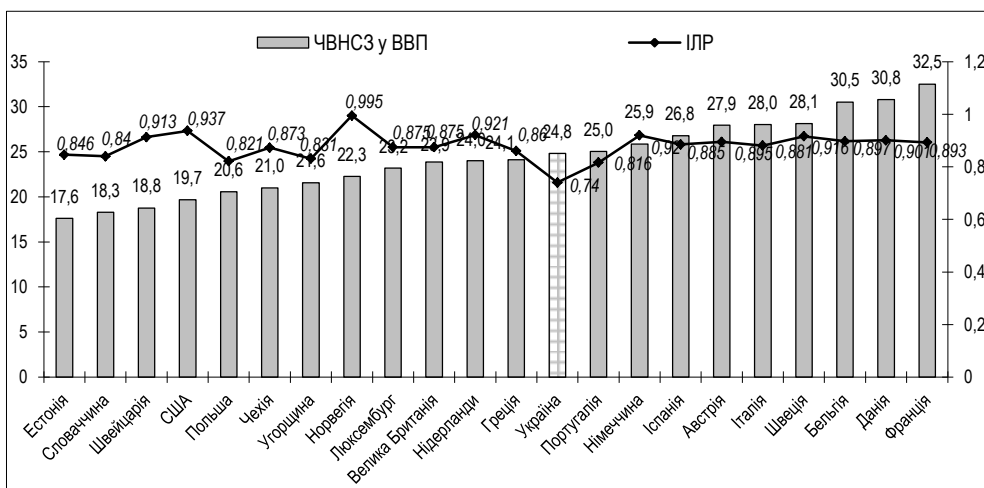

Рис. 1. Частка бюджетних соціальних витрат у ВВП та ІЛР у 2012 р.

Джерело: побудовано автором на основі: Human Development Report 2013. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. United Nations Development Programme. – New York (USA), 2013. – 203 p. – P. 145; Government social spending. Total public social expenditure as a percentage of GDP [Електронний ресурс] / OECD. – Доступний з: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/government-social-spending_20743904-table1.

Середнє значення частки бюджетних соціальних витрат у ВВП по країнах ОЕСР становить 21,8% [4]. Як бачимо з рис. 1, для України цей показник у 2012 р. набуває значення на 3 в. п. вищого за цей рівень. При цьому значення досліджуваного показника для України (24,8%) вище, ніж в Естонії (на 7,2 в. п.), Швейцарії (на 6 в. п.), США (на 5,1 в. п.), Польщі (на 4,2 в. п.), Чехії (на 3,8 в. п.), Угорщині (на 3,2 в. п.), Норвегії (на 2,5 в. п.), Люксембурга (на 1,6 в. п.), Великої Британії (на 0,9 в. п.), Нідерландів (на 0,8 в. п.), Греції (на 0,7 в. п.).

Разом із тим на рис. 1 чітко простежується, що абсолютна величина частки соціальних бюджетних витрат у ВВП не є гарантією високого життєвого рівня в країні. Деякі країни, де цей показник має значення нижче 20% (Швейцарія, США), демонструють значення ІЛР більші, ніж країни, де він перевищує 30% (Бельгія, Данія, Франція). Цим прикладом особливо яскраво демонструється ключове значення ефективності бюджетних видатків – правильні канали їхнього перерозподілу дають високий соціальний ефект при мінімальних затратах. Найвищий показник ІЛР демонструє Норвегія (0,995), яка на соціальні цілі витрачає 22,3% ВВП. Особливу увагу, на нашу думку, слід звернути на ситуацію стосовно України: незважаючи на усереднений рівень частки бюджетних соціальних витрат у ВВП, значення ІЛР є найнижчим серед обраних для порівняння країн. Іншими словами, серед аналізованих держав її со-

ціальний результат від розподілу бюджетних ресурсів, який відображається у рівні добробуту населення, є найгіршим.

Як уже зазначалося, ІЛР – інтегральний показник, що охоплює цілу систему компонентів добробуту населення. Більш конкретно вплив витрат на соціальні цілі демонструє рівень бідності в країні. Очевидно, що якщо система соціального захисту працює через ефективні канали перерозподілу соціальних витрат, то зі зростанням частки витрат на соціальний захист кількість людей, яка балансує на межі бідності, повинна зменшуватися. Чи відповідає ситуація в Україні такій гіпотезі, дослідимо графічним методом (рис. 2).

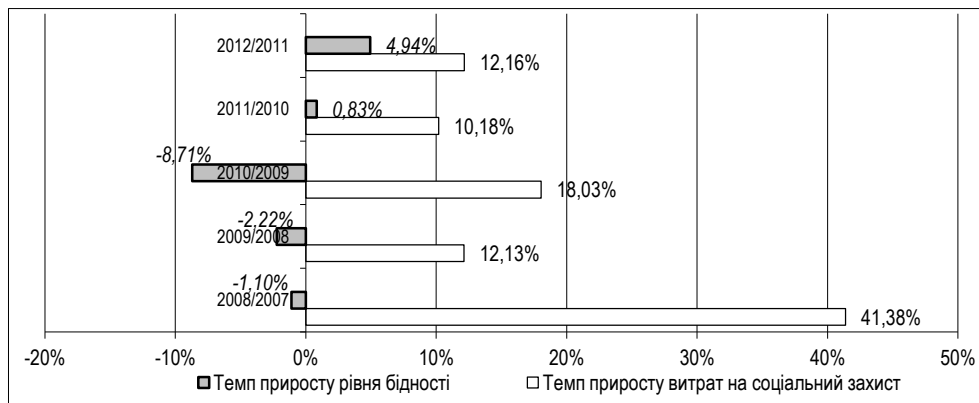

Рис. 2. Динаміка темпів приросту витрат на соціальний захист і рівня бідності за 2008–2012 рр.

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків за даними: Національні рахунки соціального захисту (НРСЗ) України у 2012 р. Статистичний бюлетень ДКСУ [Електронний ресурс] / ДКСУ. – К., 2013. – С. 12. – Доступний з : <http://ukrstat.gov.ua>.

За умови помітного прямого впливу обсягу витрат соціального захисту на показник рівня бідності, графіки, які відображають їхні темпи приросту, мали б щоразу лежати в різних площинах. Адже при зростанні витрат на соціальний захист рівень бідності повинен знижуватися і навпаки. Проте в 2011 р. і в 2012 р. графіки лежать в одній площині. Наявність такого факту доводить, що в Україні видатки на соціальний захист не мають прямого впливу на рівень бідності, а вплив у попередніх періодах – малопомітний і непослідовний. Так, у 2008 р. витрати на соціальний захист зросли на 41,38%, при цьому показник рівня бідності знизився всього на 1,1%. Натомість у 2010 р. при зростанні витратків на 18,03% рівень бідності знизився на 8,71%. Тобто помітний послідовний вплив протягом досліджуваного періоду не простежується.

Такі результати приводять до висновку, що діюча система соціального захисту в Україні не забезпечує прямої дії бюджетних соціальних витрат на показники добробуту та бідності, що в свою чергу доводить її неефективність та низьку результативність. Причини такої ситуації, на нашу думку, потрібно шукати в площині каналів перерозподілу соціальних трансфертів. Для цього розглянемо розподіл соціальних трансфертів крізь призму загального суспільного доходу.

Серед науковців існує думка, що на рівень бідності впливає нерівномірний розподіл загальних доходів у країні, які включають соціальні трансферти [5, с. 5–6]. Графічно розподіл доходів у суспільстві показують за допомогою кривої Лоренца. Побудуємо криві Лоренца для України та Норвегії. Норвегію для такого порівняння обрали, оскільки серед досліджуваних нами країн у неї найвищий ІЛР (0,995).

Лінія рівномірного розподілу на кривій Лоренца відображає ситуацію, коли загальні доходи в суспільстві розподіляються рівномірно, тобто 10% населення (проранжоване за рівнем середньодушових еквівалентних доходів) отримує десяту частину загальних доходів тощо. Абсолютна рівність доходів у сучасному світі є утопією, проте

саме відхилення кривої Лоренца, яка відображає фактичний розподіл, від лінії рівномірного розподілу дає нам уявлення про диференціацію населення за рівнем добробуту. Відношення площі, обмеженої бісектрисою та кривою Лоренца до площі трикутника під бісектрисою становить індекс Джині, який також широко застосовують у дослідженнях нерівності.

На рис. 3 відображено криві Лоренца для України та Норвегії. Бачимо, що крива для України більше відхилена від лінії рівномірного розподілу, ніж у Норвегії. Тобто якщо порівнювати ці дві країни, то в Норвегії диференціація рівня добробуту менша. Проте крива Лоренца для Норвегії швидше виключення, ніж правило. У переважній кількості країн, які ми обрали для аналізу, розподіл доходів більш нерівномірний, ніж в Україні.

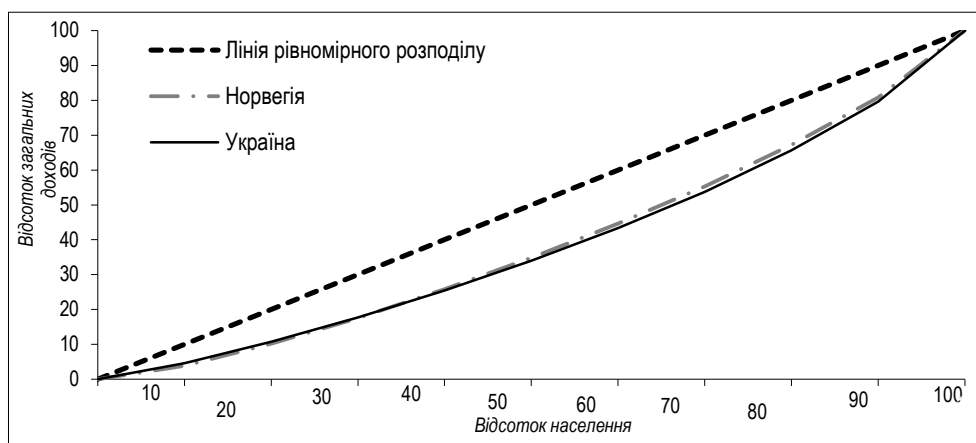

Рис. 3. Крива Лоренца для України та Норвегії (2012 р.)

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків за даними: Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012 р. Статистичний бюлетень ДКСУ [Електронний ресурс] / ДКСУ. – К., 2013. – Доступний з : <http://ukrstat.gov.ua>; Distribution of income by decile [Електронний ресурс] / Eurostat. – Доступний з : <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

Для виявлення причин, які призводять до такої картини, здійснимо власні розрахунки індексу Джині на основі даних офіційної статистики. Для розрахунку коефіцієнта Джині для 2012 р. вихідні дані отримуємо зі статистичного бюлетеня "Витрати і ресурси домогосподарств України" в 2012 р. (річний бюлетень за 2013 р. на момент написання статті ще не було випущено).

При визначенні індексу Джині дуже важливо максимально точно визначити частку доходів населення відповідної децильної групи в загальному сукупному доході. Дані, які наводяться в різних таблицях бюлетеня, відрізняються незначною мірою за рахунок округлень. Так, при розрахунку розподілу загальних доходів за децильними групами населення за рахунок округлень у таблицях бюлетеня частка населення *i*-тої групи (дециля) в загальних доходах може відрізнятись на 0,1–0,2%. Таке відхилення може вплинути на кінцевий результат у межах трьох десяткових знаків.

Державна служба статистики України здійснює розрахунок індексу Джині за такою формулою:

$$G = 1 - 2 \sum_{i=1}^n P_i cum Y_i + \sum_{i=1}^n P_i Y_i, \quad (1)$$

де: P_i – частка населення *i*-ї групи в загальній чисельності населення;

Y_i – частка доходів *i*-ї групи населення;

$cum Y_i$ – кумулятивна частка доходу;

n – число груп населення [6, с. 365].

Використаємо цей метод для розрахунку індексу Джині за 2012 р. Для максимальної точності отриманих результатів розрахунку проводимо в програмі Microsoft Office Excel. Вихідні дані для розрахунку наведені в табл. 2.

Беручи до уваги дані табл. 2, розрахуємо за формулою (1) індекс Джині:

$$G = 1 - 2 * 0,434784 + 0,1 = 0,230432284 \text{ (23,04\%)}$$

Перевіримо отриманий результат, здійснивши розрахунок іншими методами.

Таблиця 2

Вихідні дані для розрахунку індексу Джині за 2012 р. для України

Децильна група	P_i	Y_i	$\text{cum } Y_i$	$P_i * Y_i$	$P_i * \text{cum } Y_i$
1	0,1	0,046269	0,046269	0,004627	0,004627
2	0,1	0,061651	0,107921	0,006165	0,010792
3	0,1	0,069394	0,177314	0,006939	0,017731
4	0,1	0,076867	0,254181	0,007687	0,025418
5	0,1	0,085264	0,339446	0,008526	0,033945
6	0,1	0,093849	0,433295	0,009385	0,04333
7	0,1	0,104253	0,537548	0,010425	0,053755
8	0,1	0,118737	0,656285	0,011874	0,065629
9	0,1	0,139293	0,795579	0,013929	0,079558
10	0,1	0,204421	1	0,020442	0,1
Σ	1	1	-	0,1	0,434784

Джерело: розраховано автором на основі: Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012р. Статистичний бюлетень ДКСУ [Електронний ресурс] / ДКСУ. – К., 2013. – С. 233. – Доступний з : <http://ukrstat.gov.ua>.

Для розрахунку коефіцієнта Джині можна застосовувати різні формули. Враховуючи, що в процесі нашого дослідження ми здійснюватимемо декомпозицію цього індексу за компонентами доходу, перевіримо отриманий результат, використавши формулу (2):

$$G = \frac{2}{\mu^2} \sum_{i=1}^n \left(r_i - \frac{n+1}{2} \right) \times c_i, \quad (2)$$

де: n – кількість індивідів (груп домогосподарств);

c_i – середньодушовий загальний доход i -ї групи домогосподарств;

μ – середньодушовий розмір загальних доходів;

r_i – i -й ранг домогосподарства по шкалі середньодушових доходів (тобто для домогосподарства з найнижчим рівнем доходів $r_i = 1$, а з найбільшим – $r_i = n$) [8, с. 336].

Згрупованість даних за децильними групами значно спрощує розрахунки, оскільки за значення n (кількість індивідів) ми приймаємо число децилів (10). Таке спрощення мінімально впливає на кінцевий результат, оскільки кожен дециль включає рівно десяту частину всіх домогосподарств, проранжованих за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів, а дані по кожному децилю – усереднені для всіх індивідів усередині децильної групи. Таким чином, першому децилю присвоюємо ранг 1, а десятому – 10. Середнє еквівалентне споживання (μ) визначаємо як середнє арифметичне середньодушових загальних доходів усіх децилів. Середнє еквівалентне споживання i -того індивіда приймаємо за середньодушовий загальний дохід у децилі. Вихідні дані для розрахунку розглянемо в табл. 3.

Отже, розрахуємо значення першої частини формули (2):

$$\frac{2}{\mu^2} = \frac{2}{1954,22 * 10^2} = 1,02342E-05.$$

Отримавши всі необхідні дані, розрахуємо індекс Джині за формулою (2):

$$G = 1,02342E-05 * 22515,81 = 0,230432284 \text{ (23,04\%)}$$

Отриманий результат повністю співпадає з попереднім, що означає правильність і послідовність наших розрахунків. За даними ДКСУ в 2012 р. індекс Джині становив 0,233. Похибка між даними офіційної статистики і нашими розрахунками становила 0,0026 за рахунок округлень у бюлетені ДКСУ, який ми обрали інформаційною базою для дослідження.

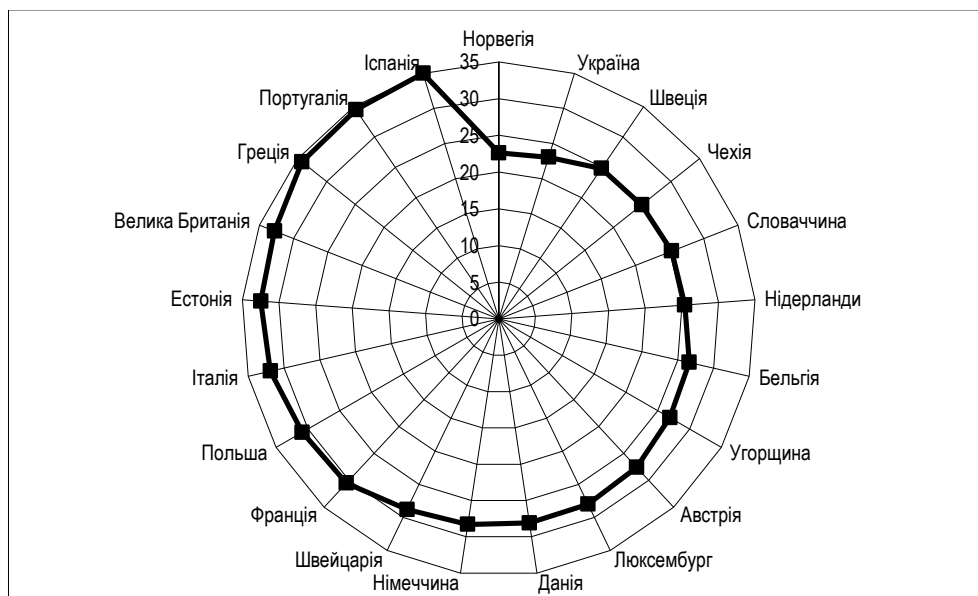
Базуючись на отриманих результатах, порівнюємо показник індексу Джині для України та Європи в 2012 р. (рис. 4).

Таблиця 3

Вихідні дані для розрахунку індексу Джині за 2012 р. для України

Децильна група населення	c_i	$r_i - \frac{n+1}{2}$	$\left(r_i - \frac{n+1}{2}\right) \times c_i$
1	904,20	-4,5	-4068,92
2	1204,80	-3,5	-4216,81
3	1356,11	-2,5	-3390,27
4	1502,16	-1,5	-2253,23
5	1666,25	-0,5	-833,13
6	1834,03	0,5	917,01
7	2037,34	1,5	3056,01
8	2320,39	2,5	5800,97
9	2722,10	3,5	9527,36
10	3994,85	4,5	17976,83
сума	19542,24	-	22515,81

Джерело: розраховано автором на основі: Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012р. Статистичний бюлетень ДКСУ [Електронний ресурс] / ДКСУ. – К., 2013. – С. 233. – Доступний з : <http://ukrstat.gov.ua>.

Примітка: – значення для України отримано шляхом розрахунку класичним методом (за формулою ДКСУ).

Рис. 4. Індекс Джині в 2012 р.

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками на основі: Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012 р. Статистичний бюлетень ДКСУ [Електронний ресурс] / ДКСУ. – К., 2013. – С. 233. – Доступний з : <http://ukrstat.gov.ua>; Gini coefficient of equivalised disposable income [Електронний ресурс] / Eurostat. – Доступний з : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tessi190&plugin=1>.

Як бачимо, з огляду на дані офіційної статистики щодо розподілу населення за децильними доходними групами, нерівність розподілу загальних доходів в Україні одна з найменших у Європі. В тому, що така ситуація не відповідає економічним реалі-

ліям, немає сумнівів. У цьому ракурсі потрібно акцентувати на проблемі в коригуванні вихідних даних, що застосовуються для дослідження нерівності. Незважаючи на те, що програма обстеження умов життєдіяльності домогосподарств (далі ОУЖД) є загально визнаним джерелом інформації з матеріального добробуту різних соціальних груп, думки науковців, що характеристики заможних верств населення – через об'єктивні причини – часто не повністю враховуються в результатах обстежень доходів і витрат населення, збігаються. Тому серед наукових розробок у цьому питанні часто пропонуються альтернативні варіанти обрахунку індексу Джині.

Наприклад, вчені Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України розробили метод, який полягає у використанні процедури калібрації для збільшення ваг заможних домогосподарств так, щоб структура споживчих витрат домогосподарств за класифікацією СОІСОР відповідала структурі кінцевих витрат домогосподарств Системи національних рахунків. Дослідження показує, що після здійснення процедури калібрації статистичних ваг ОУЖД, доходи останніх децильних груп зростають. Це означає, що фактична нерівність розподілу доходів в Україні є ще більшою. Так, проведене дослідження для 2011 р. показало, що індекс Джині після калібрації зріс з 0,254 до 0,321 [5, с. 231–233].

Також для підвищення достовірності індексу Джині можна використовувати метод, запропонований вченими НУ "Львівська політехніка". Метод базується на основі формули трапецій (враховуючи геометричний зміст індексу Джині) і вимагає використання даних щодо розподілу населення за рівнем середньодушових загальних доходів, а не розподілу загальних доходів за децильними групами.

Після складних математичних перетворень, вченими запропоновано таку формулу для обчислення індексу Джині:

$$G = 1 - \sum_{i=1}^n Y_i \left(\hat{P}_{i-1} + \hat{P}_i \right)^{-1}, \quad (3)$$

де: Y_i – частка населення i -ї групи в загальній чисельності населення;

P_i – максимальне значення величини доходу i -ї групи населення;

\hat{P}_i – частка доходу P_i від максимальної величини доходу в групі;

n – число груп населення [7, с. 81–91].

Вихідні дані для розрахунку індексу Джині за цією формулою розглянемо в табл. 4.

Таблиця 4

Вихідні дані для розрахунку індексу Джині у 2012 р. для України

i -та група	Середньодушові еквівалентні загальні доходи у місяць	P_i	Y_i	$\sum Y_i$	$\hat{P}_i = \frac{P_i}{\max P_i}$	$\hat{P}_{i-1} + \hat{P}_i$	$Y \times \left(\hat{P}_{i-1} + \hat{P}_i \right)^{-1}$
0	0	0	0	0	0	0	0
1	до 480,0	480	0,003	0,003	0,064516	0,064516	0,000194
2	480,1-840,0	840	0,031	0,034	0,112903	0,177419	0,0055
3	840,1-1200,0	1200	0,129	0,163	0,16129	0,274194	0,035371
4	1200,1-1560,0	1560	0,239	0,402	0,209677	0,370968	0,088661
5	1560,1-1920,0	1920	0,211	0,613	0,258065	0,467742	0,098694
6	1920,1-2280,01	2280	0,144	0,757	0,306452	0,564516	0,08129
7	2280,1-2640,0	2640	0,094	0,851	0,354839	0,66129	0,062161
8	2640,1-3000,0	3000	0,056	0,907	0,403226	0,758065	0,042452
9	3000,1-3360,0	3360	0,03	0,937	0,451613	0,854839	0,025645
10	3360,1-3720,0	3720	0,022	0,959	0,5	0,951613	0,020935
11	Понад 3720,0	7440	0,041	1	1	1,5	0,0615
Σ							0,522403

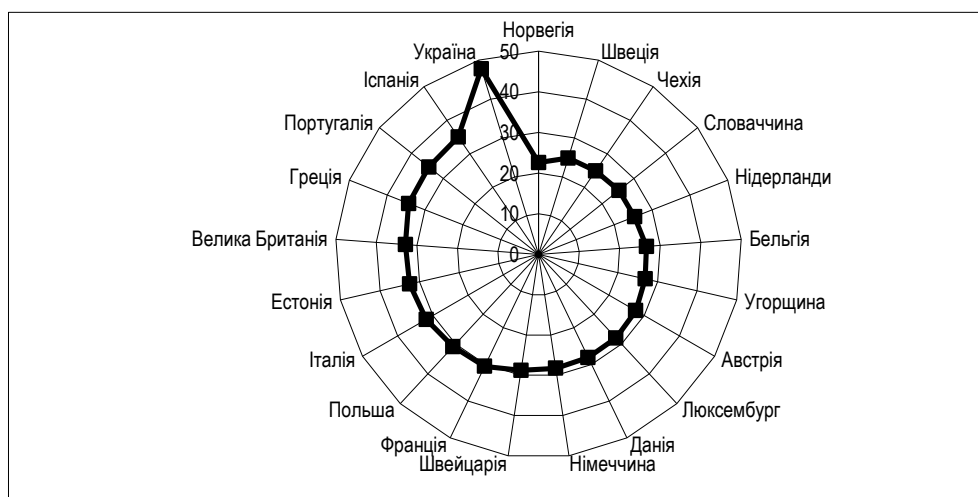
Джерело: розраховано автором за даними: Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012 р. Статистичний бюлетень ДКСУ [Електронний ресурс] / ДКСУ. – К., 2013. – С. 272. – Доступний з : <http://ukrstat.gov.ua>.

Оскільки ДКСУ не подає даних щодо максимальної величини доходу n -ї групи населення, авторами методики запропоновано подвоєне значення максимальної величини доходу n -ї групи. Зважаючи на це, для наших розрахунків максимальна величина доходу n -ї групи становила 7440 грн. Враховуючи проміжні результати з табл. 4, обчислимо значення індексу Джині за цим методом:

$$G = 1 - 0,522403 = 0,477597 \text{ (47,8\%)}$$

Як бачимо, розрахунки за цим методом показують значно більший рівень розширення загальних доходів в Україні. Після проведеного дослідження повторно розглянемо індекс Джині для України та обраних для аналізу європейських країн (рис. 5).

Враховуючи, що під час розрахунків обрано умовну максимальну величину доходу в n -й групі (7440 грн), ми не наполягаємо на безумовній точності отриманого результату. Проте така величина індексу Джині більш точно описує реалії в розподілі доходів населення України.

Примітка: – значення для України отримано шляхом розрахунку альтернативним методом.

Рис. 5. Індекс Джині в 2012 р.

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками на основі: Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012 р. Статистичний бюлетень ДКСУ [Електронний ресурс] / ДКСУ. – К., 2013. – С. 272. – Доступний з : <http://ukrstat.gov.ua>; Gini coefficient of equivalised disposable income [Електронний ресурс] / Eurostat. – Доступний з : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tessi190&plugin=1>.

Отже, в процесі дослідження ми здійснили розрахунок коефіцієнта Джині для 2012 р. двома способами: класичним та альтернативним. За класичною методикою індекс Джині для 2012 р. становив 0,230. За користування альтернативною методикою ми отримали показник 0,478. Такі результати доводять, що в Україні спостерігається висока концентрація доходів у високодоходних групах (багатого населення).

Попри інформацію про загальну нерівність розподілу доходів у суспільстві дуже важливо мати уявлення про чинники, які її формують. Іншими словами, потрібно визначити, яким чином компоненти загального суспільного доходу впливають на нерівність. Серед усіх компонентів загального доходу нас цікавить роль соціальних трансфертів, особливо в частині соціальної підтримки. В своєму дослідженні ми керуємося принципом ефективності соціальних видатків. Тобто тільки тоді, коли соціальна підтримка надається адресно – на користь найбільш нужденних верств населення, бюджетні трансферти даватимуть соціальний результат. У контексті декомпозиції нерівності розподілу доходів у суспільстві ті соціальні трансферти, які надано державою в межах соціальної підтримки, повинні мати на неї від'ємний вплив, тобто зменшувати її. Якщо такий вплив не простежується, йдеться про неефективність використання бюджетних ресурсів. Тому дослідимо, які з видів соціальної підтримки збільшують розширення доходів у суспільстві, а які мають зворотний вплив.

Для цього використаємо метод, запропонований Е.Шороксом у 1982 р., – він полягає у розкладанні коефіцієнта Джині за компонентами доходу, тобто його декомпозиції. Розкладатимемо індекс Джині, отриманий класичним методом, оскільки для описаного альтернативного методу здійснити такі перетворення в силу його умовності неможливо. Проте отриманий альтернативним методом показник дає нам змогу вважати, що фактичний розподіл доходів (а отже, й внесок кожного компонента доходу) є ще більшим.

Метод Шорокса (1982 р.) полягає у розрахунку коефіцієнта концентрації для кожного компонента доходу таким чином:

$$G_k^* = \frac{2}{\mu n^2} \sum_{i=1}^n \left(r_i - \frac{n+1}{2} \right) \times y_{k,i}, \quad (4)$$

де: n – кількість груп домогосподарств;

$y_{k,i}$ – компонент k -го доходу i -ї групи домогосподарств;

μ – середньодушовий розмір загальних доходів;

r_i – i -й ранг домогосподарства по шкалі сукупного доходу (тобто для домогосподарства з найнижчим рівнем доходів $r_i = 1$, а з найбільшим – $r_i = n$) [8, с. 337].

Коефіцієнт Джині становитиме зважену суму коефіцієнтів концентрації, тобто суму добутків коефіцієнта концентрації відповідного компонента доходу та частки останнього в загальному доході.

Після проведення численних розрахунків ми отримуємо три основні показники декомпозиції індексу Джині: коефіцієнт концентрації, абсолютний та відносний вклад кожного з компонентів доходу в загальну нерівність. Сума абсолютних вкладів власне і становитиме індекс Джині. Отримані результати декомпозиції індексу Джині розглянемо в табл. 5.

Отже, традиційно основний вклад у диференціацію загальних доходів населення вносить оплата праці (68,33%). З одного боку, конкуренція як основа ринкової економіки повинна забезпечувати стимули до праці. Існування суцільної рівності у доходах – прерогатива комуністичної ідеології, яка на сьогодні є неактуальною. Проте питання надмірної диференціації доходів повинна вирішувати держава шляхом забезпечення достойного рівня оплати праці. Внесок пенсій у загальну диференціацію становить 16,66%, що спровоковано диспропорціями в пенсійній системі. Наприклад, навіть після встановлення порогу величини максимальних пенсій спостерігаємо десятикратний розрив між розміром максимальної і мінімальної пенсій.

Якщо розглядати соціальні трансферти, то понижувальний ефект (-1,95%) на нерівність чинять державні допомоги (по безробіттю, малозабезпеченим сім'ям, на дітей). Це позитивний сигнал, оскільки показує, що ці компоненти загального суспільного доходу концентруються у низькодоходних групах, а отже, надаються адресно.

Проте серед досліджуваних компонентів доходу особливе занепокоєння становлять такі соціальні трансферти, як безготівкові пільги. Пільги та субсидії безготівкові на оплату ЖКП, електроенергії та палива, товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку, транспорту і зв'язку на 1,04% збільшують диференціацію. Можливо, порівняно з такими компонентами, як оплата праці та пенсії, їхній внесок є незначним. Проте в умовах хронічної обмеженості бюджетних ресурсів ситуація, коли від соціальної підтримки у вигляді пільг мають користь багаті верстви населення, а не бідні, є неприпустимою. Так, безготівкові пільги та субсидії на оплату ЖКП, електроенергії та палива збільшують диференціацію на 0,23%; на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку – на 0,63%; на оплату послуг транспорту і зв'язку – на 0,18%. Додатний вплив на нерівність прямо показує неефективність використання бюджетних видатків на соціальні пільги. Концентрація соціальної

підтримки в частині безготівкових пільг у високодоходних групах доводить відсутність в її наданні принципу адресності. В таких умовах соціальна підтримка виступає результатом не соціального ризику, а категорійності пільговика. З цього і випливають надзвичайно глибокі проблеми в реалізації державою прав громадян на соціальні пільги. Отримані нами результати базуються на дослідженнях, які неповною мірою включають доходи багатих верств населення. Проте навіть за таких умов вони чітко вказують на відсутність соціальної справедливості в наданні соціальної підтримки стосовно безготівкових соціальних пільг.

Таблиця 5

Результати декомпозиції індексу Джині за компонентами доходу

Компонент загального доходу	Коефіцієнт концентрації, %	Абсолютний вклад у нерівність, %	Відносний вклад у нерівність, %
Оплата праці	29,98	15,75	68,33
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	36,89	1,59	6,9
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	20,54	0,6	2,59
Доходи від продажу особистого і домашнього майна	74,91	0,11	0,46
Доходи від продажу нерухомості	87,94	0,1	0,42
Доходи від власності	18,37	0,15	0,66
Пенсії	15,99	3,84	16,66
Стипендії	12,76	0,08	0,35
Допомога по безробіттю	-9,62	-0,02	-0,1
Допомога малозабезпеченим сім'ям	-48,47	-0,06	-0,25
Допомоги на дітей	-17,61	-0,37	-1,6
Субсидії та пільги готівкою на оплату ЖКП, електроенергії та палива	-14,71	0	-0,01
Інші допомоги	22,7	0,11	0,47
Грошова допомога від родичів та інших осіб	16,09	0,7	3,04
Аліменти	-11,15	-0,03	-0,13
Інші грошові доходи	18,2	0,18	0,79
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	0,66	0,02	0,11
Пільги та субсидії безготівкові на оплату ЖКП, електроенергії та палива.	9,79	0,05	0,23
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку	48,59	0,15	0,63
Пільги безготівкові на оплату послуг транспорту і зв'язку	23,56	0,04	0,18
Грошова оцінка допомоги від родичів та інших осіб продовольчими товарами	4,84	0,06	0,27
Усього		23,04	100

*Джерело: розраховано автором.

У контексті євроінтеграції необхідною умовою економічного розвитку є запозичення досвіду регулювання видатків соціальної сфери. За методологією ESSPROS соціальна підтримка має бути результатом виключно соціального ризику [1, с. 7]. Підставою її надання є настання соціального ризику, який призводить до нужденності. За своєю суттю соціальні пільги повинні зменшувати загальну диференціацію доходів та прямо впливати на рівень бідності в країні. На рис. 2 ми показали, що в Україні такий вплив практично непомітний. Причину подібної ситуації виявили подальші дослідження в розподілі суспільного доходу – вигоду від соціальної підтримки у вигляді соціальних пільг в Україні мають заможні верстви населення, а не ті, хто її дійсно потребує.

Таким чином, отримані результати доводять нагальну необхідність у поглибленому вивченні питання надання соціальних пільг в Україні в розрізі їхніх видів та доходних груп категорій їхніх отримувачів. З метою оптимізації бюджетних видатків та

підвищення їхньої ефективності необхідно здійснити модернізацію системи соціальної підтримки стосовно соціальних пільг.

Список використаних джерел

1. ESSPROS Manual – The European System of integrated Social Protection Statistics (ESSPROS). – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2012. – 207 p.
2. Національні рахунки соціального захисту (НРСЗ) України у 2012 р. Статистичний бюлетень ДКСУ [Електронний ресурс] / ДКСУ. – К, 2013. – Доступний з : <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Efficiency and Effectiveness of Social Spending. Achievements and Challenges. Background Note for the Informal ECOFIN of 4-5 April 2008 / Directorate General for Economic and Financial Affairs, European Commission. – 2007. – ECFIN/E3, REP/50604.
4. Government social spending. Total public social expenditure as a percentage of GDP [Електронний ресурс] / OECD. – Доступний з : http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/government-social-spending_20743904-table1.
5. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е.М.Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України, 2012. – 404 с.
6. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012р. Статистичний бюлетень ДКСУ [Електронний ресурс] / ДКСУ. – К., 2013. – Доступний з : <http://ukrstat.gov.ua>.
7. Костробій П. Математичне моделювання індексу суспільної нерівності / Костробій П., Кавалець І., Гнатів Л. // Фізико-математичне моделювання та інформаційні технології. – 2013. – Вип. 17. – С. 81–91.
8. Обратить реформы на благо всех и каждого. Бедность и неравенство в странах Европы и Центральной Азии. – Вашингтон : Всемирный банк, 2001. – 495 с.

Надійшла до редакції 22.05.2014 р.

Бадовская И.С., аспирант

Государственное учебно-научное учреждение "Академия финансового управления"

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ БЮДЖЕТНЫХ СОЦИАЛЬНЫХ РАСХОДОВ В СВЕТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ УСТРЕМЛЕНИЙ УКРАИНЫ

Проведено дослідження впливу бюджетних соціальних витрат на рівень благосостояння і бідності населення в Україні і європейських країнах. Проаналізовані причини неефективності соціальних витрат крізь призму нерівності в розподілі сукупного суспільного доходу. Осуществлены расчеты коэффициента Джини классическим и альтернативным методом. В процессе исследования коэффициент Джини был разложен по компонентам дохода, что позволило выявить социальные трансферты, которые концентрируются в высокодоходных группах населения и приводят к нерациональному использованию государственных финансовых ресурсов.

Ключевые слова: бюджетные социальные расходы, государственная социальная поддержка, социальные льготы, эффективность расходов, коэффициент Джини, бедность, благосостояние.

I.Badovska, Post Graduate Student

State Educational and Scientific Institution "Academy of Financial Management"

EFFICIENCY OF THE DISTRIBUTION OF BUDGET SOCIAL EXPENDITURES IN THE LIGHT OF UKRAINE'S EUROPEAN ASPIRATIONS

In the context of Ukraine's European aspirations, an important task is to obtain specific results from the redistribution of social expenditures. The inherited command ideology of total social commitments funding doesn't correspond to the modern principles of market development. The effectiveness and efficiency of the use of budget resources are becoming especially urgent at this given level. In the author's opinion, the result of state social support could be represented in terms of welfare and poverty. The study reveals a lack of direct effect of budget expenditures on social welfare and people poverty as a result of the study. It is proposed to consider the reason for this through the prism of the distribution of total social income. For that purpose, the author calculates the Gini coefficient by classical and alternative methods and decomposes it by income components. The result of the study is the identification of inefficient channels of expenditures on social support.

Key words: budget social expenditures, state social support, social benefits, cost efficiency, the Gini coefficient, poverty and welfare.